

alternis autem uti, delectabile, ita legentibus: Si SEMPER EXACTUS SIT SERMO, non erit gratis. Textus verò grecus eundem versus his verbis proponit: Quo autem modo vinum aqua mixtum dulcem ac delectabilem gratiam perficit, ita et PREPARATIO SERMONIS delectat auditus legentium historiam. Quae preparatio sermonis (sicut et accuratio, vel exacta ratio sermonis) certe pertinet ad elegantiem sermonis; ergo cùm scriptor I. 2 Machab. veniam petit, non pro sensu divinitus inspirato.

Scholion. Sunt quidem adhuc alia, quæ Protestanties, aliive adversarii contra divinitatem I et 2 libri Machab. obiiciunt. Sed cùm ea passim apud theologos et polemicos (ubi de Purgatorio et suffragis pro defunctis agunt), vel apud alios auctores (1) soluta reperiuntur, et presens volumen præfixum modum jam excederet; benignus lector nobis ignoscet, si scribendi de veteri Testamento hic finem faciamus.

(1) Talis prater alias est Cl. Hermannus Goldhagen, p. 2 Introduct. in S. Scripturam, sect. 4, pag. 546-574.

Pars vii

QUATUOR EVANGELIA.

Non sciunt illi nullā intelligentiā prædicti, quod uniuersique Evangelistæ cure fuit, ut consonè loqueretur, que ab aliis fuerunt dicta; imo ut ab aliis relata, sic reuelaret. Non enim erat ipsorum voluntas, sed ex Spíitu sancto doctrina ac consequentia.

(S. Epiphanius I. 2, contra Hereses, heres. 51.)

SECTIO PRIMA.

PRÆNOTES DE QUATTUOR JESU CHRISTI EVANGELIIS.

Explicari satis non potest, quanto furore ac impietate increduli nostre attati (quamvis inter Christianos nati et educati) in sancta Jessi Christi Evangelia et evangelistas debacentur. Exercanda illorum scripta Cl. Nonnotte (1) succinctè enumerat, addens sequentia verba, quo ex gallico idiomate in latimum translati, ita habent: In his (incredulorum) operibus abominatione leguntur, que non nisi orcus inspirare potuit. Persona Iesu Christi divini legislatoris ibi magis vilipenditur, quam abjectissimus quisque de face plebis homuncio. Praecepti sanctitatis omni reverentia dignissima despiciuntur. Prima christiana religio precones, tanquam nullius rationis homines ad omne evaginatum genus projecti depinguntur. Sanctissima mysteria non risu solim, sed impulsum ad eo cachinnis excipiuntur; quidquid mendaciorum fraudumque potest excogitari, id omne in illis lubricationibus ab incredulis congeritur, ut absurdissimum Evangelii historiam et nonius ignorancie imprudentiae partum esse, confingant; et quod labem etati nostra non mediocrem iuriit, libri ejusmodi flammis dignissimi nimiam et lectorum et patronorum multitudinem hodie repererunt. Hucusque laudatus auctor. Quare ut confundantur incredulorum contra Christum; et sancta quatuor Evangelia blasphemis planiorem viam sternam, juvat quasdam de isdem Evangelii prænotiones præmittere, per eruditias aliquot questiones Biblicas distincte dilucidandas.

1. Quæres I: Quid EVANGELIUM secundum etymologiam suam significet; et quid, secundum rem consideratum, sit? Resp.: Vox Evangelium ex etymo greco ab εὐ and γένεται λέταν faustumque nuntium significat;

(1) In suo Lexico Philos. Religion. artic. Evangelie, tom. 2, pag. 253, edit. an. 1818.

Apostata nomina quatuor Evangelistarum clarè exprimit, dicens (1): Jesum quippe illum neque Paulus Deum dicere ausus est, neque Matthæus, neque Lucas, neque Marcus, sed bonus ille Joannes..... priuatum id prodere ausus est. Similiter Celsus, licet non mirori, quā Julianus, in religionem christianam odio flagraret, nunquam in dubium revocare ausus est, num Matthæus, Marcus, Lucas, atque Joannes essent auctores quatuor Evangeliorum, et apud Christianos suū tempore ut opera divinitus inspirata haberentur; quemadmodum libros Origenis contra Celsum, et præcipue librum 2 legenti aptè constabit. Hinc verò est, quod apologistæ Christianæ religiosi, cùm contra ethnicos disputerent, testimonia Evangeliorum et iis tribuerint, quorum nomine circumferuntur, et ut divina sepè laudantur, neque tamen ethnici isdem exprobasse legimus, ipsos in eā re recipi, hoc est, et Evangelia illis tribui non debere, quibus adscrivebantur, aut ut divinitus inspirata à Christianis non admitti (2).

De hoc utroque ex apostolicorum quoque virorum verbis constat, id est, eorum, qui Apostolos coevi, ut Apostolorum temporibus proxime vivebant. Nam S. Clemens (3) testimonia Evangelistarum uti Dei verbum laudavit, idemque fecit etiam S. Polycarpus (4), et S. Ignatius M. (5) et Papias (6). Nam testimonia Evangelistarum uti divina sepè laudant, iisque tribuntur, quorum nomine circumferuntur.

Quia autem apostolicorum, eadem et ceterorum Ecclesiæ Patrum sententia fuit; nonnullos tantum inter eos antiquiores commemorabimus. Sic S. Ireneus, lib. 3 aduers. Heres, cap. 1, num. 1, inquit: Matthæus in Hebrewis ipsorum lingua Scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romæ evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. Post verò horum excessum, Marcus discipulus et interpres Petri, et ipse, qua à Petro annuntiata erant, præscripta nobis tradidit. Postea et Joannes, discipulus Domini, qui et supra pectus ejus recumbebat, et ipse edidit Evangelium, Ephesi Asiae commorans. Neque dubium est, quin S. Ireneus etiam Evangelium S. Luce admiserit. Nam in eodem I. 2 adversus Heres, cap. 11, ubi ex instituto ostendit, quid nonne plura, neque pauciora quāna quatuor sint authenticæ Jessi Christi Evangelia, inter haec etiam Evangelium S. Luce ponit, dicens: Id verò (Evangelium), quod est secundum Lucam, quoniam quidem sacerdotialis characteris est, Zachariâ sacerdote sacrificante Deo inchoauit.... Matthæus verò eam, quæ est secundum hominem, generationem ejus enarrat, et Liber, dicens, generationem Jessi Christi filii David, filii Abram.

(1) Ita Julianus ait: apud S. Cyrrilum, lib. 10, in principio.

(2) Id patet ex eorum apologistarum operibus, que à Patribus Mauriniis edita, atque in unum volumen collecta sunt.

(3) In sua 1 Epist. ad Corinthios, num. 15, 27, 47, 49, 56, et in fragmto 2 Epist. num. 2, 3, 4, 5, 6, 8 et 9.

(4) In sua Epistola ad Philippienses.

(5) In suis septem genuinis Epistolis.

(6) Apud Eusebium Hist. Ecclesiast. lib. 2, cap. 59.

ham. » Et iterum: « Christi autem generatio sic erat, etc. Porro Irenæo addo Tertullianum, qui Marcionem

Evangelio Luce tantum adhaerentem ita, cap. 5, refellit: Eadem auctoritas Ecclesiæ apostolicarum ceteris quoque patriciabitur Evangelij, quæ proinde per illas, et secundum illas habemus, Joannis dico et Matthœi, licet et Marcus quod edidit, Petri affirmetur,

cujus interpres Marcus. Nam et Lucas digestum Paula adscribere solent; capta magistrorum videri, quæ discipuli promulgant, hoc est (ut Jacob. Pamphilus in adnotat. ad hunc locum observat), possunt magistrorum

videri ea que discipuli promulgant; sive, justa Tertullianum, potest Paulo adscribi Evangelium, quod Lucas ejus in predicatione comes promulgavit. Preterea Origenes apud Eusebium Hist. eccles. lib. 6, cap. 23, quatuor predicta Evangelia ad sua usque tempora ex apostolicâ traditione pervenisse affirmat: Sic ut ex traditione, inquit, accepti de quatuor Evangelij, que sola in universi Dei Ecclesiâ, que sub celo est, cetera controversias admittuntur; primum scilicet Evangelium scriptum esse à Matthœo, prius quidem publicano, postea vero Apostolo Jesu Christi.... Secundum fuisse accepimus Evangelium Marci, qui, prout Petrus ipsi exposuerat, in litteris retulit.... Tertium Evangelium Luce, quod a Paulo commendatur in gratiam gentium scriptum. Postremum vero Evangelium Joannis. Alibi verò idem Origenes ita habet homili. I in Lucam: Et ut sciat non solum quatuor Evangelia, sed plurima esse conscripta, è quibus hec que habemus, electa sunt et tradita Ecclesiâ ex ipso proemio Lucæ (cap. 1, v. 1) cognoscamus: « Quoniam quidem multi canali sunt ordinare narrationem; » hoc, quod ait: CONATI SUNT, latenter habet accusationem eorum qui absque gratiâ Spiritus S. ad scribenda Evangelia prosicerunt; Matthæus quippe et Marcus, et Joannes, et Lucas non sunt canali scribere, sed Spiritus S. pleni scripsierunt Evangelia.... Quatuor tantum (nempe modò directorum Evangelistarum) Evangelia sunt probata, è quibus sub persona Domini, et Salvatoris nostri profera sunt donata. Non solus autem Origenes ad traditionem appellavit, ut demonstraret, quatuor tantum esse divina Evangelia, et quidem scripta ab illis, quorum nominibus inscripta sunt, sed etiam ex eodem traditionis augmento S. Augustinus (1) Faustum Manicheum S. Matthæi Evangelium rejecientem urgebat: Cum capero Matthæi Evangelium recitare,... continuo dices, illum narrationem non esse Matthæi, quoniam Matthæi esse dicit universa Ecclesia ab Apostolicis sedibus usque ad praesentes episcopos certâ successione perducta. Tu mihi quid contra lecturas es? Aliquam forte librum esse Manichei, ubi Jesus negatur esse natus ex Virgine. Sicut ego credo, librum illum esse Manichei, quoniam ex ipso tempore, quo Manichei vivebat in carne, per discipulos ejus certâ successione propositorum vestrorum ad vestra usque tempora custoditus et perduto est, sic et istum librum credite esse Matthæi, cum ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interrupta serie tempora.

(1) Similia S. doctor habet I. 52 contra Faustum, cap. 21, et I. 55, cap. 6.

rum, Ecclesia certa connexionis successione usque ad tempora ista verduxit. Quod autem S. Augustinus de Matthaei Evangelio affirmabat, idem quoque et de aliis tribus Evangelii Marci, Lucas atque Joannis affirmari potest. *Isti igitur quatuor Evangelista*, sicut idem S. doctor de Consensu Evangelistarum, lib. 1, num. 2, universa terrarum orbis notissimi, et ab hoc fortasse quatuor; quoniam quatuor sunt partes orbis terrarum, per cuius universitatem Christi Ecclesiam dicitur, ipso sui numeri sacramento quedam modo declarantur, hoc ordine scriptis peribentur. *Primus Matthaeus, deinde Marcus, tertius Lucas, ultimus Joannes.* Ex hisce vero omnibus, quicunque dicta sunt, satis manifestum est, quatuor Evangelia iis tribui debere, quorum nomine circumferuntur, et habuisse apud Christianos divinam auctoritatem jam inde a primis Ecclesie temporibus.

3. Quæres III: Num sancta quatuor Evangelia corrupta, aut interpolata ad nos pervenerint? Resp. negativè. Nam nemini inquit vel appareret probabile videri potest, Deum permisisse, ut falso ficto fundamento niteretur christiana religio, quam cum propera doctrina sanctitatem, tum proper excellentiam finis, tum proper ea que ad promulgationem ejus consuecta fuere, tum etiam proper plurima atque preclarissima miracula, et multiplices supernaturalesque predictiones, quibus confirmata fuit, omnino divinam esse dubitari non potest, sicut theologi in tractatu de Fide et Religione (1) invictis argumentis ostendunt, atque christiana religio falso confitocco fundamento imitteretur, si Deus permississet ut perirent, vel ad nos corrupta aut interpolata transmittentur, quemcumque Evangeliste, quemcumque scriptores divinitus inspirati scriperent; ergo. Prob. min.: Fides Christianorum non soli traditione modo inititur, sed etiam iis libris, quos ut divinitus inspiratos, sicut revera sunt, suscipiunt et venerantur; ergo, si li bri, quos ut divinos modo habemus et veneramus, interpolati atque conficti essent, Deus permississet ut christiana religio, de cuius divinitate nullo modo dubitari potest falso confitocco fundamento imitteretur; ergo, cum id divina sapientia et providentia maximè contrarium sit, nemo vel levissime suspicari potest Deus permissse ut perirent, vel ad nos interpolata transmittentur, quemcumque Evangeliste, tum alii scriptores agiographi seu divinitus inspirati scriperunt.

4. Evidenter hoc solum argumentum sapienti accordato viro sufficie debet; sed quia deitas praecitate negant Evangelia (2) incorrupta ad nos usque

(1) Vide præter alios Cl. Thomam Aquin. Mayer in rodromo theologie dogmatico-schol. Tractatu præviole Religione, q. 2, art. 2, num. 359-501. Consulemanni hanc in rem partem 4 Scriptura sacra contra incredulos propug. sect. 1, q. 1, num. 1.

(2) Sicut de Evangelis, ita etiam de aliis libris tam veteris quam novi Testamenti deistas dicunt, eos esse interpolatos atque corruptos, ita ut sacre literæ, quas modo habemus, non solum non sint eadem cum iis quæ initio fuerunt, sed neque cum iisdem comparari possint. Verum contra rurum solidè ac eruditè præ-

pervenisse, idèo hanc nostram assertionem pluribus argumentis stabilendam, et ab adversariorum objectionibus vindicandum censemus.

Igitur contra deistas aliquoqne incredulos ulterius sic argumentamur: Si S. Evangelia per aliquem interpolata aut depravata essent, tunc vel ethniciorum, vel Judeorum, vel Christianorum operâ id contigissent; sed neque ethnici, neque Judei, neque Christiani hoc fecerunt; ergo S. Evangelia sine illâ mutatione aut interpolatione ad nos pervenerunt, quia nemo fuit qui ea interpolaret, aut loco illorum falsa evangelia substitueret. Prob. major propositio. Nam sancta quatuor Evangelia, quæ modo habemus, nihil mutationis aliquando subiisse, semper omnes pro certo habuerunt, atque totius Ecclesie quaquâversum diffuse consensione constat, in quâ non solum omni tempore füre multi, qui sanctitatem, sed etiam plures, qui doctrina singulariter, supra ceteros eminenter. Quapropter, cum adversarii tantorum virorum semper continuatim auctoritatem contra se habeant, istud superest, ne omnino irrationaliter agere videantur, ut saltem aliquibus conjecturis indicent, qui Evangelia interpolarunt aut corrupserunt. Hoc autem adversarii nunquam praesterunt, nec aliquando prestare poterunt; ut ex probatione minoris propositionis quod singula membra explicande huelenter patet.

Nam I. nulla allâ profectò de causa sacra Evangelia ethnici depravassent, nisi ut christiana fides amplius non propagaretur, atque sensim, in contemptum omnium deveniret; ergo ex delere debuissent, quæ ad doctrinam sanctitatem pertinent, et interpolare, quæ divinitatem Christi, ejusque divinam virtutem et sapientiam aperite manifestant; sed nihil horum fecerunt cum in sacris Evangelii, quæ modo habemus simili cum doctrina sanctitatem Christi divina virtus expressa sit, ut legenti hos sacros codices parim per se patet, partim à Cl. Thomâ Cerboni loc. cit. alioquin theologi solidè ostenduntur; ergo ethnici neque depravaverunt, neque interpolarunt sacra Evangelia. Et profectò, quanvis ethnici hoc tentare voluisserunt, tamen quod volebant, nullo modo eis succedere poterat. Cui enim pro illâ fide, quæ in sacris quatuor Evangelii expressa continetur, plurima Christiani omni tempore pertulerint, nullatenus versimile est, quod idem S. Evangelia aliquos sacros libros, in quibus depositum fidei continetur, ab ethnici interpolari, aut depravari

ter alios ostendit C. Thomas Maria Cerboni ex celeb. Ordine PP. Predicatorum in insigni suo opere de Theologia revelata edit. romane an. 1768, et sacras quidem veteris Testamenti litteras integras, atque incorruptas ad nos usque pervenisse, l. 2, quest. 2, art. 2, contra deistas evincit: idem quoque præstat quod novi Testamenti litteras l. 3, quest. 3, art. 1 et seqq.

Caterium argumenta, quæ nos ex codem Cl. auctore ad defendandam S. quatuor Evangeliorum, prout ho diè extant, auctoritatem hic afferemus, applicari possunt ad ostendendum contra deistas aliquos incredulos, quod etiam alii libri canonici tam veteris, quam novi Testamenti ad nos pervenerint non interpolati, sed incorrupti, prout sapiens ac eruditus lector facile perspiciet.

841
passi sint? Deinde, quomodo possibile fuisset, ut

842
cum sibi contradicant, præcipue si sub celo diverso

nati, diverso genio et moribus fuerint, potiori jure nulli modo verisimile est, quod in depravatione illorum librorum, quos uti sacros atque divinos à suis majoribus cum summa veneratione recuperant, unanimiter consenserint.

Neque etiam alterum; nemo enim tam insanus esse poterat, quin suam fraudem statim detegrandam esse videret, cum de iis libris ageret, qui in omnium nationibus versabuntur, quique in cœtibus Christianorum publicè legi conservarent. Quamvis enim rudi populi fortasse tacuerint, anne etiam sancti Ecclesie presules, qui gregi sibi commissio tantâ curia invigilarent, id impune tulissent, et non potius aperta fronte resistissent? Profectò ut non solum quod substantiam, sed etiam quod faciem modum in sacris litteris aliquid non immutaret, sancti Ecclesie presules semper solliciti fuere. Hinc cum quidam Triphyllus coram multis episcopis verba faciens pro vulgaris voce, que in Evangelio erat, alteram, que eleganter esse videbatur, substituisset, Spiridion rex novitatem ferre non potuit; sed, quamvis immutatio levis momenti videatur, cum tamen publicè à se redargueret esse censuit. (Sozomenus, Hist. eccles. lib. 1, cap. 11.)

Præterea notum est ac perulgatum, Judæi aquæ ac ethnici primis Ecclesie temporibus nihil eorum omissem, per quæ si non christiana religio deleri, saltum splendor illius obscurari posset; sed ad hunc finem assequendum perquam idoneum fuisset, si sacros codices quibus fidès Christianorum immitabantur, ac nominatum Evangelia ab ipsis Christianis, ita corruptæ atque mutata esse, ut non iam habeant genuina et incorrupta Evangelia, ostendere potuerint. Verum nihil unquam tale vel ab ethnici, vel à Judæis ostendit potuit; ergo manifestum est, nullam unquam sacras litteras talem mutationem seu corruptionem passas esse.

5. At dices I : Caiani quoddam Evangelium Judei proditoris attribuerunt, ut constat ex S. Irenæo (1). Ebionite autem solum Matthæi Evangelium admittant, rejoicentaque Apostolum Paulum ut apostolam legis, sicut ex eodem Irenæo, ibid. cap. 26, num. 2, constat; Valentiniiani plura habere gloriantur, quæ sint ipsa Evangelia, inquit idem Irenæus, lib. 3 contra Hereses, cap. 11, num. 9, qui præterea testatur, ibid. cap. 27, n. 2, Marcionem Evangelium Luce, et Apostoli Pauli Epistolas multilasse. Ex hisce vero omnibus clare patet, à primis usque Ecclesie temporibus plura in Evangelio aliquæ sacris litteris ab aliquibus mutata fuisse, indequæ etiam facilè contingere potuisse, ut ad nos mutata transmittentur.

Resp. nos non negare diversis temporibus aliquos fuisse tam impios, atque audaces, ut sacris Evangelii, aut aliis scriptis canonice nonnulla addere, aut ab iisdem subtrahere non dubitaverint. Verum irrite

(1) Lib. 4 contra Hereses, cap. 31, num. 4. Usus autem summo editione Operum S. Irenæi studio et labore PP. Maurianorum, Venetiis an. 1754. Notandum est, quod non omnes editiones Operum S. Irenæi in divisione capitum invicem consentiant.

omnino conata tam impium facinus perpetrasse, hoc vero est, quod modo contendimus. Nam antiquis Ecclesiis Patribus doctoribus, atque presulibus eos refellere, ac eorum fraudes detegere, sicut genuina et incorrupta Evangelia in Ecclesia Dei conservare facile fuit, cum appellare possent, sicut revera fecerunt, ad eas sacras litteras, quas ab Apostolis receperant. Hinc est, ut S. Irenaeus, loc. cit., Valentianos inde confutet, quia Evangelium quod ipsi confinxerant, ab Evangelio Apostolorum omnino differebat. Siquidem, inquit, in tantum processerunt audacia, ut quod ab his non olim conscripturn est, veritatis Evangelium titulat, in nihil conveniens Apostolorum Evangelium. Quia vero de Iudea Iscariote Caiani effutabant, deque illius Evangelio predicabant, ut omnino absurdia multis refellere sollicitus non est S. Irenaeus, sed ad coniunctionem eorum satis esse dicit, ut que proponerent, in modum profanter. *(Quemadmodum dūm, inquit, loc. cit. cap. 31, n. 6, bestiae aliejuis in silva absconditae, et inde impetu facientis, et multos vastantii, qui segregat et denudat sylvam, et ad visionem adduxit feram, jam non eloboravit ad capiendum, videntis quoniam ea fera est; ipsi enim adest videre et carere impetus ejus, et ejaculari atque dique, et vulnerare, et interficere vastarecum illam bestiam. Sic et nobis, cum in manifestum redegerimus eorum abscondita et apud se tacita mysteria, iam non erit necessarium multis destruere eorum sententiam. Adest enim et tibi, et omnibus, qui tecum sunt... evertere nequam ipsorum doctrinas, et inconfundis, et apia veritatem ostendere dogmatam.)* Plura vero postquam S. Irenaeus alio loco iam supra iterato citato, cap. 41, n. 9, contra eos disseruit, quod vel plura vel pauciora, quam apostoli atque Evangelistae tradiderant, Evangelia recipiebant, ita recte concludit: « His igitur sic se habentibus, vani omnes, et indocti, et insuper audaces, qui... vel plures, quam dicta sunt, vel rursum pauciores inferunt personas Evangelii (seu Evangelistas), quidam ut plus videantur, quam est veritas, adiuvantur; quidam vero ut reprobent dispositiones Dei. Et enim Marcion totum rejiciens Evangelium, imo vero scipsum abscondit ab Evangelio, pariter gloriantur se habere Evangelium... Hi vero qui sunt a Valentino, heresi existentes extra omnem timorem... plura habere gloriantur, quam sunt ipsa Evangelia. Siquidem in tantum processerunt audacia, ut quod ab his non olim conscripturn est, veritatis Evangelium titulat, in nihil conveniens Apostolorum Evangelis... Si enim quod ab eis profertur, veritatis est Evangelium, dissimile est autem hoc illis quae ab Apostolis nobis tradita sunt; qui volunt, possunt discere, quemadmodum ex ipsis Scripturis ostenditur, iam non esse id, quod ab Apostolis traditum est, veritatis Evangelium. Quoniam autem sola illa vera et firma, et non capit neque plura, præter quia predicta sunt, neque pauciora esse Evangelia, per tot et tanta ostendimus. Ostendit autem fuso S. Irenaeus codem cap. 11, num. 8, quatuor tantum esse

Evangelia, nec plura, nec pauciora, nempe Matthei, Marci, Luce et Iohannis, dicens: *Neque autem plura numero quam haec sunt, neque ruris pauciora capi esse Evangelia. Quoniam enim quatuor regiones mundi sunt, etc. (1)*

Ex quibus omnibus incolenter colligitur, tantum abesse, ut Evangelia aut alias sacre litterae in Dei Ecclesia interpolata aut mutata sint, quia aliqui temerario auso vel nonnullas earam rejecire, vel alias ab illis, quae communis consensio recipiebant, intrudere conati sunt, ut potius ex hoc quoque capite constet, quod ab Apostolis et Evangelistis traditum fuerat, vigilantiæ Patrum ac sacrorum Præsulorum incorrupta semper fuisse servatas, atque omnes Ecclesias precipuum curam habuisse, ut sine corruptione atque mutatione integræ servarentur.

6. Dices II. 4^a: Teste S. Augustino, Manichei veris Christianis sep̄ obiecioneum, quod apud ipsos (i.e., Catholicos) corrupte sacra littera servarentur. 2^a Deinde Celsius apud Originem, lib. 2 cont. Celsius, n. 27, quosdam ex fideliis fuisse affirmat: *Qui similis illis, quos eō impelli obicitas, ut siu manu inferrant, primum Evangelii contextum ter, quater, plures mutant, perturvant, ut habeant, quo res sibi objecta inficiantur.* 5^a Præterea negari non potest, antiquis multis fuisse, qui libros, aliquos uti sacros venditarent, qui revera tales non erant: id in causa fuit, car non sohni aliqui imperiti de plebe homines, sed etiam plures ecclesiastici viri decepti fuerint, eaque ut divinitus inspirata recepissent, quae postmodum partem S. Scripturae non esse declaratum fuit: ergo facile fieri potuit, ut cum Evangelia aut aliis sacris liberis simu permixta multa quoque hujus generis ad posteros et nos usque pervenerint.

Res ad primum, et dico, S. Augustinum in refellendo Manicheis, qui sacras litteras corruptas esse effebant, canendum rationem adhibuisse, ac Irenaeus alii Patres adhucibiles, dum Ebionitas, Marcellinus ac Valentianos confutabant. Nam sicut illi ad doctrinam Ecclesiarem ab Apostolis traditam atque ad ea usque tempora ubique sine illa mutatione perseverantem recurrerunt, ita etiam S. Augustinus. Audimus propriam ejusdem verba. *Quisquis enim, inquit lib. 53 contra Faustum Manicheum cap. 16, hoc primum avus esset (hoc est, fuisse sacros codices multorum codicum veteris collectione confutatur): maximè quia non una lingua, sed multa eadem Scriptura continetur.* Et in eodem libro, cap. 21, Manichaeos ita alloquitur: *Ille jam si queratis a nobis, et nos unde sciamus Apostolorum esse istas litteras?* Breviter vobis respondemus, inde nos scire, unde et vos scitis illas litteras Manichei esse (id est, Manetis auctoris Manicheorum, qui seu Manes, seu alio nomine Manicheus dicitur), quas miserabiliter huius auctoritati preponitis. Si enim et hinc vobis aliquis moveat questionem... dicens, libros quos profertis

(1) Plura haec de re S. Irenaei aliquorumque Patrum dicta attulimus supra, num. 2.

Manichei, non esse Manichei, quid facti estis? *Nouis potius ejus deliramenta ridebitis, qui contra rem tantum connexionis et successionis serie confirmatam, impudentiam hujus vocis emitat?* Sic ut ergo certum est, illos libros esse Manichei, et omnino ridens est, qui ex transverso venient tantum posse natu, item vobis hujus contradictionis intendit; ita certum est, Manicheum aut Manichæos esse fidentes aut etiam dolentes, qui tam fundate autoritati a temporibus Apostolorum usque ad hanc tempora certis successionibus custodire atque perducta, audente tale aliquid dicere, » scilicet eas quas prius Christiani conservant et venerant tanquam Apostolorum litteras, non esse tales. Et lib. 11 contra Faustum, cap. 2, idem S. doctor, Faustum aliosque Manet, eos, qui sacras litteras, quibus convincebant, corruptas esse asserabant, reprehendit his verbis: *O vocem a veritate fugace, in amētā pertinacem! Utis adeo invita sunt, que adversus vos de divinis codicibus proferuntur, ut non sit aliud, quod dicatis, nisi eos esse falsatos... vides illa pergit S. doctor, Faustum orbijugans in hac re quid Ecclesia catholica (hos codices esse divinos agnoscentis) valeat auctoritas, qua ab ipsis fundatis Sediis Apostolorum usque ad hodiernum diem sucedentium sibiem episcoporum serie et tot populum consensione firmatur.*

Hic cum Cl. viro Thomâ Cerboni, loc. cit. lib. 5, quest. 5, art. 4, observandum esse consenserunt, ferre nihil ab ethiis, aut etiam ab hereticis quod contra christianam religionem facere quovis modo videatur, olī fuisse productum, cui increduli nostri temporis non adhescerint, et veluti novum atque antea inaudita nobis opposuerint. Verum suam ignorantiam manifeste inde produnt (quamvis omnium scientissimis atque a præceptis opinionibus liberi haberit velint), cum talia omnia prorsus futile, nulliusque momenti esse, ex his quae SS. Patres, alioque apostolice hostiles vera Christi Ecclesia pridem responderunt, ipsi quoque cognoscere poterint.

Ad secundum, ipse Origenes loc. cit. Celsi objicienti, sacras litteras per Christianos esse corruptas, ita respondet: *Evidenter non alios novi, qui Evangelii contextum immutaverint, quam Marcionis, Valentini, fortassis et Luciani sectatores.* Id vero criminis nostra doctrine impudentum non est, in culpa sunt, qui Evangelia depravare audent. Nam, quemadmodum in Philosophiam male conferres, que à sophistis, Epicureis, Peripateticis, alioque faste excoigitate sunt opiniones; sic quia nonnulli Evangelia corrupserunt, novasque sectas à Jesu doctrinâ alienas induxerunt, non continuo in crimen vocari oportet verum Christianismum. Quin imo tantum abest, ut verus Christianismus in crimen vocari inde possit, ut potius ejus cura, diligenter atque constantia in conservando sine mutatione aut corruptione sacras litteras magis magisque elixerit, cum veri Christiani illis qui sacras litteras mutare et corrumpere attentarentur, nunquam non aperta fronte restiterint, cumque au-

(1) Unde Eusebius, ecclesiast. Historia lib. 5, c. 31, inquit: *Expōsitus igitur hactenq; quacunq; ad nocturnam nostram pervenerunt, tum de Apostolis ipsi et de tempore obitus singularum, tum de sacris vocationibus, quia nobis refugerunt, ad hanc de illis libris, qui in dubio quidem revocantur, in plurimis etiam Ecclesiis leguntur, postremo de illis qui plane spuri sunt, et a recta fide doctrinæ Apostolorum alieni, nunc ad sequentium rerum narrationem prosequimur.* (2) Hoc argumenti genere plurimum se proficit auctor libri inscripti: *De la liberté de penser.*

art. 16, et cap. 7, art. 8, etc., qui vitam et gesta dicti imperatoris ex instituto recensent, de hac corruptione alium silentibus. Ego saltem post diligentem inquisitionem nihil apud modum nominatos auctores hac de re inveui. Ceterum, etiam si daremus Anastasiū illam Evangeliorum mutationem ac corruptionem attentasse, quid inde de iste aliique increduli pro se colligere possunt? An fortasse corruptionem, que sacris litteris per Anastasiū illata fuit, unice esse propagatam, omnesque Ecclesias pervasisse? Verum jam supra, n. 4, abunde demonstravimus, tale quid fieri non potuisse, scilicet curā et vigilantiā presulūm ut coruonū catholiconū; id quod maximē locum habuit tempore Anastasiū I, de quo episcopis catholicis constabat, quid sit heresi Eutychianā perniciē infectus, et Ecclesias persecutor. Praterea dictam Evangeliorum mutationem sub Anastasio per omnes Ecclesias reverā factam non esse, etiam inde manifestē evincitur, quia eadem semper fuit Ecclesiae fides, eademque Evangeliorum, aliarumque divinarum Scripturarum testimonia citata legimus in conciliis, et a sanctis Patribus sequentium seculorum leguntur (1). Nullam ergo per Anastasiū imperatorem mutationem ac corruptionem in sacris Evangeliorum aut aliis divinis Scripturis, que universaliter propagata fuerit, inducere esse, evidenterissimē constat. Idipsum etiam D. Leland Anglus epist. 6 demonstrat contra Collinsonem in opere cui ex anglico in germanicum idioma translato titulus est: *D. John Lelands Abriss der vornehmsten deistischen Schriften, etc., nebst Anmerkungen über dieselben, etc.*, Hammar, 1753.

8. Dices IV : *Eos libros modo non habemus, quos sacri Scriptores exarārunt, sed eorumdem exemplaria tantum apud nos extant; haec autem integra et incorpura non esse, pluribus argumentis probari potest.* Quia versionem est tanta multitudine, ut quemam alteri praeferat, merito dubitetur. 2^a Sacrorum librorum varie et diverse lectiones in pluribus codicibus sep̄e occurruunt; quo fit, ut semper incerti harenre debeamus, quemam vera atque genuina sit. 3^a Cum a temporibus Apostolorum tam longe remotius, quomodo post tam longam vicissitudinem temporum, post tam multiplices, atque varias rerum mutationes non pariter hujosmodi libros mutatis ad nos usque pervenisse merito suspicimur? 4^a Denique de integritate Evangeliorum, aut aliorum sacramonum librorum, cuiusdam tandem auctoritate nobis constare potest? fortasse Ecclesiā? At in Ecclesiā infallibilitatem consenserit non possumus, nisi de auctoritate divinorum librorum zetēta nobis constituerit; necessariō ergo in scepticismū delabimur, ac nimis multi sunt, que libros Evangelistarum aliarumque sacrorum scriptorum mutatos atque corruptos esse suadent (2).

(1) Nimis longum atque operosum esset, tum Paratum, tum conciliorum cyprius secuti atque atalii affere testimonia, ut eorum factā comparatione patet modū asservandū. Quisquis eos, qui in operibus SS. Patrum et conciliorum annexi sunt, locupletissimos locorum S. Scripturae indices consulerit, de re ritute nostri auctori convicis erit.

(2) Hec sunt, que Tolandus in suo Nazareno, c. 3, aliquine increduli opponunt.

9. Ad primum, et ex Tolando aliisque incredulis quero, quā de causa Evangeliorum et aliorum sacrorum librorum tam multiplex versio facta fuerit? Profectō non alia, nisi quia apud omnes nationes sacri libri tanto semper in pretio fuerunt, ut iis suam fidem divinitus traditam contineri putaverint; ergo et cosdem esse, quos sancti viri divinitus inspirati scriperint, et summa curā ab episcopis totius orbis christiani cautum esse, non corrupta versione tanquam genuina adoptarentur, inde concluditur; aliquo suam fidem divinitus in isdem traditam esse, nationes omnes non potassent; ergo tantum abest, ut propter multipliciter versionum sacros libros mutatos fuisse colligi possit, ut potius contrarium inde evincatur. Imò nimis multa sunt utilitates, que ex versionum varietate profluit, et multū etiam servint, ut sacri libri incorrupti et genuini conserventur. Ut illos sunt, ait Morinus, exercit. biblic. lib. 1, exere. 5, cap. 1, n. 8, versiones iste praeferint a cathecidis viris elaborata multis de causis, quas passim doctores explicant. Exempli causa, ut... emphasis et genium lingue, sine quorum cognitione sensus auctoris interdum obscurus est, et ferè *ἀπόγνωστος καὶ ἀπάντης*; variarum versionum comparatione sacra lectionis studiosius percipiāt et imbibat... Ut dissidentibus ex utrāque parte varis Latinorum codicibus, fons tunc velut arbitrii consultatur. Ut manifestus error, cui variis codicibus consulti non medentur, fontis auctoritate corrigitur. Ut archetypi corruptio ex tam insigni ectypī sinceritate cognoscatur, et plerumque sanetur.

Hac eadem de re Brianus Waltonus, quamvis vir auctoritatis, ab Bib. prolegom. 2, num. 5, ita recte scripsit: « Mirus etiam versionum consensus in omnibus, que ad fidem et salutem necessaria sunt (nam in aliis minoribus omnisi fieri varietas consistit) inter omnes populos tantis terra marisque intervallo distans, soleque ejusdem fidei vinculo connexos, clare estatut, doctrinam horum codicium non in sapientia humana fundatas esse, sed auctoritate divina stabilitas; quorum conservatio contra Satana ejusque satellitum furios, qui eos non tantum corrumpere, sed penitus absole totis viribus conati sunt, aperte eorum originem divinam probat. Erroribus etiam, qui ex librariorū insciātā, incuria et avaricia, vel hereticorum fraude irrepere possunt, olivatur. Nam quod in una lingua forte contingere potest, in tota per orbem versionibus fieri non potest. Praterea versionum antiquarum... collationem ad verum Scripturā sensum in dubiis et obscuris elicendū, multū lucis affere nemo negaverit, qui anno perpendit, verbum Dei in vero verborum sensu proprio consistere.... Si enim commentator virorum doctorum multum conferat ad Scripturā intelligentiam, que idecirco in locis dubiis et obscuris omnes solent consuere, quanto magis conferunt versiones antiques, ubique receptae, et ab Ecclesiā (1) approbatæ, quemadmodum etiam Bellarmineus hoc de re differunt.

(1) Sed hic notandum, id juxtaxat de ve. a Chir-

« unius, vel plurium privatorum hominum, sed totius Ecclesie sensum, et judicium nobis exhibent» *¶* Hucusque Waltonus. Et re quidem verā collationem diversorum codicium et versionum ad veritatem genuinam S. Scripturae dignoscentem plurimū prodesse posse, sensit etiam S. Augustinus, lib. de Doctr. Chr. cap. 14, dicens: « Plurimū hic quoque juvat interpretum numerositas collat codicibus inspecta atque discussa... nam cōdīcibus emendandis primū debet invigilare solerūtia eorum qui Scripturas divinas nōsse desiderant, ut emendatis non emendati cedant, » etc. Quinam autem sacrorum litterarum codices ceteris praeferundi sint, S. doctor ibidem, cap. 8, ita determinat: « In canonice autem Scripturis Ecclesiarum catholicarum quā plurimū auctoritatē sequatur, inter quas sāne illa sint, quae apostolicas Sedes et epistolās habere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in Scripturis canonicas, ut eas, que ab omnibus accipientiū Ecclesiae catholicis, preponat cōs. quas quedam accipiunt; in eiis verō que non accipiuntur ab omnibus, preponat eas quas plures gravioresque accipiunt, eis quā pueriles minoris que auctoritatis Ecclesiae tenent. »

Ex hisce verō omnibus constat, multipliciter versionum varias affere utilitates, et facili intelligi, quenam versio alia praeferenda sit; neque a tantā multipliciter versionum timendam mutationem ac corruptionem sacrorum librorum. Ex hoc ergo capite contra integratim Evangeliorum nihil de iste alive increduli concludere possunt. Ad secundum denū juvat in medium proferre doctrinam Brianii Waltoni, qui modum et media discernendi inter variantes S. Scripturae lectiones, et veram ejusdem intelligentiam conservandi docet his verbis loco supra citato: « Multum enim facit ad veram lectionem tam conservandam, tam restituendam, ejusque rectam intelligentiam, codicium innumerorum consensus mirus in omnibus, que religiosis substantiam spectant; veritatem divinam multū confirmat. Deinde curam specialem circa hos libros demonstrat. » Et num. 6, ita pergit: « Praterea notandum est, dari media certa, quibus vera lectio, cum codicis discrepant, stabilit̄ potest; scilicet analogia fidei, antiquorum scripta et commentaria, antiquariorum, codicium antiquorum collatio, maximē vero ipsa Scriptura, in quā antecedentia et consequentia consideratio, et locorum parallelorum, et similium observatio, multum ad veram lectionem conferunt. Nam illa lectio, que cum antecedentibus et consequentibus, et cum locis parallelis consentit, et analogia fidei consona est, vel cum aliis bonis note codicibus concordat, et ex antiquis Patrum Ecclesie scriptis corroboratur, procul dubio pro verā et genuinā habenda est. »

Verū etiam Bellarmineus hoc de re differunt. sti Ecclesiae intelligentendum esse, nempe de romano-catholica.

adire praestat: « Ceterū, inquit lib. 2 de Verbo Dei, cap. 2, non tanti momenti sunt ejusmodi errores, ut in iis que ad fidem et bonos mores pertinent, Scripturae sacre integritas desideretur. Plerunque enim tota discrepancia variarum lectionum in dicti libris quibusdam posita est, que sensum aut parum aut nihil mutant. » Porro mirandum non est, variantes esse lectiones in iis que neque fidem neque mores concernunt. Cūa enim ista cōtra fidēi morumque variationem mutari poterit, facile fuit ut errata aliquorū inemendata permanescant, atque ita configurit, ut variae dein lectiones obtinuerint, quae tamen haud adeō difficulter corrigi possunt, ut constat ex iis que ex Waltono paulo ante observavimus. In aliis verō, quo sunt morum atque fidēi, lectio variari non potuit, quin ipsa fides atque morum praecipua mutarentur; hoc autem, cū contra fidem et morum institutionem, quam omnes semel receperant, cūjusdam aut aliquorū usione fieri non posset, idē quod ea que spectant fidem atque mores, nulla in lectionibus Scripturae ab Ecclesiā catholicā approbatæ variatio introducta est. Denique contra deistas aliosque incredulos ita argumentamur: Vel libri Evangelistarum et Apostolorum propter variations quae in rebus levissimi momenti irreverserunt, rejiciendi non sunt, vel rejiciendi sunt. Si primum, habemus quod volumus; si alterum, ergo et profani scriptores, e. g., Livii, Suetonii, etc., scripta rejici debent, cūm in eorumdem libris non solū variae lectiones, sed etiam multa errata, que ab amanuensibus, vel librariis venere, sep̄e occurrant. Cur ergo de iste aliqui increduli horum testimonia tantū confidentia citant atque celebrant? Cur eisdem ad impugnanda dogmata christiana religiosi tam sep̄e abutuntur? Ceterum profanorum scriptorum exemplum, quod adduximus, est validē dispar. Nam multō alter invigilat Dei providentia, ut sacros Scripturae codices ab Ecclesiā catholicā approbatos ab errore prestat immunes, saltem in iis que fidem et salutem spectant. Quare omnibus consideratis, increduli ex multipliciter lectionum variantium nihil contra authenticam Evangeliorum aut aliarum divinarum Scripturarum auctoritatēm evincere possunt.

Ad tertium responsio facile colligunt ex dictis num. 4, et ex infra, num. 10, 9, 4, dicendis. Illud hie tantum superaddit, seu potius repetit, quod pre-scindendū etiam de divinā peculiarī providentiā, quā integratim sacrorum librorum prospectus esse debuit, et hucusque fuit, tamen semper idē sacri libri remanere debuerint incorrupti; quandoquidem, ut iam supra num. 4 monimus, sue fidēi depositum in S. Scripturā conservari semper Christiani existimārunt, potumque est toti orbi, qualia et quanta sint, que pro defensione sua fidēi omni tempore passi fuerint, quantum diligenter presides Ecclesiarum, doctores, etc., atque Christiani omnes maximā, quā fieri potuit,

diligentia curarent, ne sacri libri mutarentur atque corrumperentur; sive semper integros et incorruptos conservaverint. Certè, si illo quoque libri ad nos integrum pervenire, qui ut servarunt, nullus hominum tanti interessa poterat, quād Christianorum omnium undequaque diffusorum intererat, ut sacra Scriptura integra atque incorrupta servaretur, propter diuturnitatem temporis variisque rerum vicissitudines dubitare nullus sane mentis potest, utrum Evangelia aliqui libri sacri ad nostram usque etatem incorrupti persistirint. Unde repeato argumentum, quo tanquam restoratione contra istos atiosque incredulos supra jam us sumus, et ex his quero: Cūm ab etate veterum scriptorum ethnicon tam longè remoti simus, quomodo post tam longam seriem temporum, post tantum multiplices variisque rerum vicissitudines libri ethnicon incorrupti ad nos pervenerunt? Quomodo, licet quod conservationem librorum librum ea pecuniaris ratio non delur, quæ, juxta superioris num. 8 dicta, quod conservationem librorum sacrorum certa atque manifesta est, quomodo, inquam, adversarii tandem ipsi illorum scriptorum ethnicon testimonia tanquam vera, integra atque incorrupta laudant, non bisep̄ seponunt? Numquid hæc agendi ratione se studi partim per summam iniquitatem abrupte demonstrant?

Ad quartum dico, necessum non esse, ut quod rem istam in scepticisimum delabatur, sicut Cogitationum philosophicarum auctor (1) incep̄tus contendit. Ipse quidem est turpi scepticismo involutus, vel saltem quod ea quoque, quæ evidētia sunt, involutum se esse præ se fert; quod Christianos vero, saltem romanocatholicos, nihil tale configi potest. Nam horum polemici et theologi dogmatici, antequam ex Scriptura tanquam libro divino infallibilitatem Ecclesie probent, prius ex modis creditibilis (ut vocant), hoc est, ex prophetis jam implatis, ex evidētia miraculorum, etc., ostendunt, genuinam religionem christianam esse à Deo institutam, adeoque libros, quos assent esse divinos, revera esse tales, ac consequenter eosdem esse infallibilis autoritatis. Tum primus ex infallibilitate Scriptura sic demonstrat inferius infallibilitatem Ecclesie, quæ in Scripturā manifeste assertur; sive in nullum scepticisimum incidimus, omneque circulum, ut alium, vitiosum evitamus; prout nostri theologi dogmatici et polemici (2) in tra-

(1) Ita argutus auctor libelli: *Pensées philosophiques*.

(2) Cl. Carol. Sardegna, tom. 2 Theologie dogmatique-polemica, tract. 3, controvers. 2, num. 163. Aut Cl. Thomae Aquini, Mayer Tractatus præv. de verâ Religione et Ecclesiæ parte alteram. Q. 4, art. 1, num. 936 et 938, ubi sic ait: « Nota, nos... infallibilitatem Ecclesie independenter a Scriptura probavisse rationibus et argumentis, certitudinem saltem moralē parientibus. Unde nolis objet non potest... circuitus vitiosus, quasi Scripturam divinam unice probemus ex infallibili Ecclesiæ iudeicio, et viçissim infallibili Ecclesiæ iudicium unice ex Scripturâ divinâ. Licit enim primum sit verum, tamen secundum est falsum, ut patet ex modo dictis. » Quando igitur infallibilitatem Ecclesie etiam ex

tatu de Fide vel Religione fusæ et distinctè explicare solent, apud quos deista, aliique adversari, si hujus rei diligentem accuratamque explicationem desiderant, überiorēmetiam et accutiorē invenient, quam ipsi putant.

Ex his satis constat, quām incep̄tus hæc quoque in re, sicuti in cunctis aliis, auctor Cogitationum philosophicarum processerit, dum ex scepticisimum provocavit. Evidētio speciosi philosophicarum Cogitationum nomine, quod suo impissimo libello apposuit, illudere imperitis ipse studuit, dum principia christiana religione evertere possim̄ allaboravit; verum, ut Cl. Thomas Cerboni jam citatus ait: « Irrito sane è natu, cūm in ejus libello nihil occurrit, quod, non dicam, philosopho, sed ne sano quidem homini persuaderi possit. »

40. Queres IV: An historia evangelica propter successionem longi temporis à Christo in terris ambulante usque ad nos, nihil de sua certitudine amiserit. — Resp. et dico: Nihil de sua certitudine amiserit. Nam, ut per se cuiilibet patet, certitudo rei aliecius pendet ab argumentis ipsius creditibilitatis; ergo, si, quamvis longum tempus fluixerit, argumenta creditibilitatis eadem perseverent, ipsa res eodem modo credibilis persistit; ergo successio temporum de certitudine rei aliecius nihil detrahit. Unde contra apertam rationem insinuantur, qui propter successio- nem longam temporum certitudinem aliecius faci, e.g., historiæ evangelice de gestis Domini minuti, ac tandem evanescere, geometriæ methodo se demonstrare somniati sunt (1). Fanaticos hos somniatores egregiæ ac solidi confutat Cl. Thomas Cerboni, cuius hæc de re doctrinam et verba jam alibi (2) prolixè recitatimus, ex quibus manifeste patet, etiam historiam evangelicam ob longi temporis à Christo et Evangelista usque ad nos successione nihil de sua certitudine amisisse; cūm testimonium quatuor Evangelistarum de vita gestisque Christi firmissimos veritas

Scripturâ divinâ probamus, tunc in primis hæc probatio est aliiquid argumentum ad hominem, hereticum neque vel alium, qui jam aliunde, et indepen- dentem ab infallibili Ecclesiæ declaratione, admittit Scripturam divinam, tametsi hinc homo id aliunde infallibilitate scire non possit. Deinde argumentum istud est etiam aliquip confirmatione assertione nostra de infallibilitate Ecclesie. Nam primum ex modis creditibilitatis probamus, Ecclesiam romano-catholicam esse veram Christi Ecclesiam; ac proin omnia etiam dogmata illius esse vera. Secundum, ex... hoc principio ulterius inferimus, prophanusque, S. Scripturam esse verbum Dei, quia nemp̄ Ecclesia vera et infallibilis hoc docet. Tertiù, ex Scripturâ autem divinâ, sic certò jam cognita, ipsa Ecclesia infallibilitas, que jam prūs aliunde erat primo probata, ulterius, et quasi secunda, probatur et confirmatur, sine ullo vitioso circulo. »

(1) Hoc Trajanus tentavit Theolog. Christ. Principiæ, cap. 44, proposit. 17, qui etiam eō nonque insipientem devenit, ut post ter milie quingentos à Christi ortu annos evangelicam historiam amplius probabile futuram non esse, divinare non dubitaverit.

(2) Vide Scripturæ S. contra incredulos propugnat. part. 6, sect. 1, quest. 15, num. 39.

characteres, quos ante annos plus quam mille septuaginta habuit, etiammin habeant.

41. Queres V: Unde scimus, quid ex veris et multis, quæ ab exordio Ecclesie in lucem prodierunt, Evangelii, haec quatuor (Matthæi, Marci, Lukæ et Joannis) genuina sint; et cur haec sola in Canonem sacrorum librorum fuerint recepta. — Resp.: Hoc scimus ex antiquissima traditione Patrum et scriptorum ecclesiasticorum, Irenæi, Origenis, Tertulliani et Augustini, quorum verba jam supra, num. 2, attulimus; inī ex iudicio summorum pontificum Innocentii I et Gelasii I, ac universæ Ecclesie ad finem concilii Florentini in decreto pro Armeniis, et in Tridentino dicta quatuor Evangelia Canoni sacrorum librorum inseruntur (1). Ceterum non diffitetur, ut exordio Ecclesie multa adhuc alia circulata esse Evangelia, S. Petri, S. Thome, S. Bartholomai, S. Matthæi, etc. (2) Cur autem ex eo Evangelii sola quatuor S. Matthæi, S. Marci, S. Lukæ et S. Joannis, ac Ecclesia tanquam divina seu Deo dictante conscripta, sacrorum librorum Canonis inserta sint; ratio est, quia Ecclesia, quæ à Spiritu S. regitur, maiorem certitudinem dehorum quād aliorum Evangeliorum divinitate habuit, ut S. Augustinus (3) rectè observavit, et nos alibi (4) ostendimus.

42. Queres VI: An quatuor Evangeliorum (Matthæi, Marci, Lukæ et Joannis) omnes partes canonicas sint. — Resp.: Omnes partes horum quatuor Evangeliorum, prout in nostrâ Vulgata latina continentur, canonicas sunt, seu ab Ecclesia in Tridentino solemniter declaratae, quid sibi Verbum Dei scriptum. Equidem fatemur, quasdam horum Evangeliorum partes esse duxit deuter-canonicas (5), hoc est, de illarum divina autoritate aliquandiu inter ipsos orthodoxos fuisse dubitatum. Haec partes sunt tres, nimis Marci caput ultimum, historia de Christi sudore sanguineo, angelique apparitione et consolatione, Luc. cap. 22, et historia de muliere adulterâ, Joan. cap. 8. Verum hodie non amplius licet de hanc partim divinita autoritate, postquam ab Ecclesia in Tridentino loc. cit. omnes libri Vulgatae nostræ cum omnibus suis partibus declarati canonici, et quidem merito.

43. Oppones I: Tempore S. Hieronymi (6), caput ultimum Marci non fuit ab omnibus receptum tanquam canonicas propter quadam verba huic capiti inserenda invenies in speciali hæc de ro Dissertatione, quam Calmeti Commentario in Evangelium S. Luce pre-fixam reperies. Etsi igitur olim in nonnullis codicibus græcis et latinis ea historia de Christi sudore sanguineo, et apparitione ac consolatione angelica, eraea fuit a quibusdam private superstitionis hominibus; nihilominus tamen Ecclesia catholica illam ut genuinam Evangelii S. Luce partem semper ac optimo jure agnovit. Existat enim hac historia tum in plenaria græcis et latinis codicibus, tum in versionibus antiquioribus; commemoratur a principiis Patribus Ire-

(1) L. 6 de rectâ in Deum fide, cap. 18.

(2) Homil. 29 in Evangelia.

(3) L. 5 de Consensu Evangelistarum, c. 24.

(4)

(5)

(6)

(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

(12)

(13)

(14)

(15)

(16)

(17)

(18)

(19)

(20)

(21)

(22)

(23)

(24)

(25)

(26)

(27)

(28)

(29)

(30)

(31)

(32)

(33)

(34)

(35)

(36)

(37)

(38)

(39)

(40)

(41)

(42)

(43)

(44)

(45)

(46)

(47)

(48)

(49)

(50)

(51)

(52)

(53)

(54)

(55)

(56)

(57)

(58)

(59)

(60)

(61)

(62)

(63)

(64)

(65)

(66)

(67)

(68)

(69)

(70)

(71)

(72)

(73)

(74)

(75)

(76)

(77)

(78)

(79)

(80)

(81)

(82)

(83)

(84)

(85)

(86)

(87)

(88)

(89)

(90)

(91)

(92)

(93)

(94)

(95)

(96)

(97)

(98)

(99)

(100)

(101)

(102)

(103)

(104)

(105)

(106)

(107)

(108)

(109)

(110)

(111)

(112)

(113)

(114)

(115)

(116)

(117)

(118)

(119)

(120)

(121)

(122)

(123)

(124)

(125)

(126)

(127)

(128)

(129)

(130)

(131)

(132)

(133)

(134)

(135)

(136)

(137)

(138)

(139)

(140)

(141)

(142)

(143)

(144)

(145)

(146)

(147)

(148)

(149)

(150)

(151)

(152)

(153)

(154)

(155)

(156)

(157)

(158)

(159)

(160)

(161)

(162)

(163)

(164)

(165)

(166)

(167)

(168)

(169)

(170)

(171)

(172)

(173)

(174)

(175)

(176)

(177)

(178)

(179)

(180)

(181)

(182)

(183)

(184)

(185)

(186)

(187)

(188)

(189)

(190)

(191)

(192)

(193)

(194)

(195)

(196)

(197)

(198)

(199)

(200)

(201)

(202)

(203)

(204)

(205)

(206)

(207)

(208)

(209)

(210)

(211)

(212)

(213)

(214)

(215)

(216)

(217)

(218)

(219)

ne (1), Justino (2), Augustino (3), et pluribus aliis. Neque Hilarius et Hieronymus locis supra in objectio-
ne citatis contrarium docent, sed tantum monent, hi-
storiam illam non in omnibus codicibus suo tempore
fuisse, et propterea non ita certe fidei habitan. Ex
quo plus non sequitur, quam hanc partem Evangelii
S. Luce non esse proto-canonicam, quod ultrò conces-
sum; non autem quod non sit deuter-canonicae (4).

15. Oppon. III: Initium capituli 8 S. Joannis, quod
historia adulterie continetur, in variis veteribus codi-
cibus desideratur, ut et in versione syriaca et coptica;
ergo Canoni sacrorum librorum non sicut inseren-
da. — Resp.: Conc. ant.; neg. cons. Nam nihilominus
extra dubium est, quin ea et historia sit, et evangelia,
cum legatur in Ecclesiis in sabbato post Dominica-
m III quadragesime, eamque tanquam partem S.
Scriptura agnoscant gravissimi PP. Chrysostomus (5),
Ambrosius (6), Hieronymus (7), Augustinus (8), qui
etiam alibi (9) ait, eam historiam ab iniuncta vera
fidei de nonnullis codicibus fuisse erasmat. Praterea
Tatianus et Harmonius, qui Ecclesiæ seculo 2 dege-
bant, historiam hanc canonice habendam esse con-
suerunt, eamque harmonizæ evangelicas quam ipsi
conciunirunt, inseruerunt; unde Eusebius in canonibus ex
Harmonio congestis genuinam hanc pericopem
prædicat. Quin et Beza, aliquoquin hunc historie contra-
rius, in Annotationibus fatetur, et ait: *Ex eiusdem no-
stris codicibus septendecim, unus duotaxat illam non ha-
bet.* Prostant quoque plures codices graci antiquissimi
a Millio Angelo allegati, et a Ricardo Simiono non dis-
simulati: item latina vulgata tam vetus, quam
recentior à S. Hieronymo emendata, in quibus illa his-
toria descripta legitur.

Porrò commodi reddi potest ratio, cur eadem his-
toria de muliere adultera in multis codicibus, maximè
in gracie omissa sit. Monet enim S. Augustinus ibid.
c. 7, Gracos judicasse, hanc historiam in coto publi-
co legendam non esse, ne mulieribus peccandi li-
centia dari videbatur. Alii timebant, ne gentiles inde
occasione caperent, Christianos, quasi criminis publi-
ca excusant, traducendi, indeoque censurarent malè
providi, prestare si hanc historiam in codicibus
omitterent, aut obelo notarent. Aliam adhuc rationem,
quare tam hinc de muliere adultera in S. Joannis
Evangelio, quam illa apud S. Lucam de sudore Christi
sanguineo, etc., historia, item caput ultimum S.
Marci, et alia quadam non in omnibus sacris codicibus
reperiuntur, afferit Michael Medina loco supra citato, dicens, hujus omissionis « hoc fuisse in causa
e putrari, quod in opera (ut scribentibus contingere

(1) L. 5 contra Haereses, cap. 22, num. 2.

(2) In Dialogo cum Tryphonie.

(3) L. 3 de Consensu Evang. c. 4.

(4) Vide Scriptur. S. contra incredulos propugna-

part. 4, sect. 1, num. 4.

(5) Homil. 60 in Joannem.

(6) Epistolarum lib. 6, Epist. 52, ad Studium.

(7) L. 2 contra Pelagianos.

(8) Tract. 35 in Joan.

(9) L. 2 de adulterinis Conjugiis, c.

sole) non uno eodemque calamii impetu fuerint
scripta, sed iis, que prius auctores in vulgo emi-
serant, multa post deinde idem sequentibus editio-
ibus addiderint. Unde sequentes Christiani priores
illos codices cum posterioribus conferentes, corru-
piionum hereticorum, que tunc, cum nondum satis
compertum fuisset, qui libri sacri habendi essent,
frequentissime erant, timore corrupti, quousque res
ad plenum examinaretur, easdem additiones in alia
rum Scripturarum auctoritatem, non audebant ad-
mittere. Verum hujusmodi locos, cum nulli ejus
temporis heresi ferrent patrocinium, facile sacri
posteriorum seculorum doctiores auctores, ad san-
tas Scripturas pertinere, potuerunt cognoscere. Ita
memoratus eruditiss. auctor.

Scholiion. Sunt adhuc alii textus quatuor Evangeliorum, quos increduli negant. Deo dicante, conscriptos
esse; sed de his alibi (1) sermo redibit.

46. Quaræ VII: Cur S. Augustinus (tract. 56 in Joan. et alibi) dicit unicum esse Evangelium, cum tamen
quatuor sint? — Resp.: Etiam contum vel mille
essent evangeliste, scribentes Evangelia, modo scri-
bant eadem et consonantia, multa illa unicum essent
Evangelium; quemadmodum ex adverso, si unus
contra commemoraret, non esset unum Evangelium.
Utrum enim unum sit Evangelium, aut non unum,
strictè loquendo estimatur ex eo, eadem sint, an
diversa, quae scribuntur. Cùm igitur quatuor Evangelisti
eadem loquantur, non est aliud atque aliud Evangelium
ob personarum differentiam, sed unum ob co-
rum, qui loquuntur, consonantiam. Hoc sensu S. Au-
gustinus loc. cit., et S. Chrysostomus, Comment. in
cap. 1 Epist. ad Galatas, dicunt, quatuor Evangelia
strictè loquendo esse unum Evangelium. Sic etiam
Theophylactus, argumento in Evangel. Marc., aliisque
vetores doctores assurant, traditum nobis à Deo qua-
diforme Evangelium, uno tamen spiritu comprehen-
suum.

17. Quaræ VIII: « Cur Evangeliste in modo et ordine
narrandi tantoper inter se discrepant, et sepè nar-
ret unus, quod reliqui tacent? Item, num haec scri-
bendi diversitas eos, coramque scripta non reddit
suspecta de falsitate aut modicâ sinceritate? » —
Resp. hanc discrepancyam et varietatem narrandi non
ex defectu sinceritatis aut veritatis, sed ex diversitate
occasions vel scopi, quem quisque Evangelista in
scribendo respexit, promanasse. Nam pro suo quis-
que scopo, et Spiritu S. impulsu et duntataxat com-
memoravit, que ad illum videbantur conducere; ne-
que de reliquis Christi gestis multum erat sollicitus,
cum facta et vita Servatoris nostri, antequitam evan-
geliste ad scribendum se accingerent, palam nota et
vulgata fuerint omnibus saltem in Judeæ et finitimus
plagis. Hinc non ex historie legibus, ad quas Evan-
gelista, si fuissent meri historiographi, adstricti fu-
sissent, sed, ut dixi, ex peculiari cuiusque scopo, et oc-
casione scribendi suppeditata judicium ferendum

(1) Id per decursum hujus operis variis in locis pa-
tebit.

est (1). Sic Mattheus, quia in gratiam Judæorum scri-
psit Evangelium suum, ostensurus Iesum esse Mes-
siam à prophetis predictum, narrat adorationem mag-
orum, fugam in Ægyptum, infanticidium Her-
onis, etc., etc., que omnia iam in veteri lege à prophetis
præmonitiæ fuere. Idem Evangelista Evangelium suum
ab humana Christi generatione incipit, et ostendit
Iesum Christum de semine David duocere genus; quia
ut S. Chrysostomus homil. 1 in Matth. ait, nihil magis
delectare Iudeos poterat, quā si Christum Abraham
et Davidis nepotem diceret. Lucas vero diviso ordine
procedit; nam prius multa commemorat; et tunc de-
mum, cap. 5, generationum catalogus textit. Et quia
omnibus in commune loquebatur, ad ipsum usque
Adam generationes retrorsum numerat. Marcus, quia
ea, quæ ex Petri predictantur ore audirent, in Evan-
gelio suo collegit, scripsit quidem accuratè quecumque
tenebat memoriat; sed tamen non eo ordine quo
erant à Christo Domino dictæ factæ, prout rectè ob-
servant S. Hieronymus, in procem. Comment. in Matth.
et Eusebii, lib. 5 Hist. c. 55. Nam Marcus comes
Petri fuit, qui quidem Domini sermones et præcepta,
non e narrandi serie, quam Dominus in illis tradendis
tenuisset, docebat, sed eam in prædicando rationem
sequebatur, quam ad auditorum animos instituendo
opportunitam accommodatam censuit. Idem etiam
de Mattheo et Luci dici potest. Solus enim Joannes
ex Evangelistis rerum à Christo gestarum ordinem in
Evangelio suo servat, nec usquam ab hoc ordine rece-
dit. Porro S. Joannes, qui aliorum trium Evangelistarum
Evangelia jam diu ante scripta viderat et appro-
barat, pauca eorum, quæ illi scriperant, in Evangelio
suo attingit, sed eos maxima sermone proponit, in
quibus Christus sua divinitatem disserit. Nam juxta
traditionem veterum Hieronymi de scriptoribus Ecclesias-
tici in Joanne, Theophylacti, Euthymii, etc., preci-
pia causa scribendi Evangelium S. Joanni fuit, ut
suborientes hereses Cerinthi, Ebionisque divinitatem
Christi negantes revinerent. Cum enim hic S. Evan-
gelista videret, reliquæ tres Evangelistarum humanam
quidem Christi naturam, et ex Virgine generationem
sufficienter asseruisse; et verò de divinitate attigisse
paucæ; ex altera verò parte cognosceret, Cerinthi,
Ebionis, aliorumque hereticorum docentium, Chris-
tum esse purum hominem, hereses serpere, eaque
de causâ ab omnibus tunc Asia epis copitis, ut de divi-
nitate Christi scriberet, enīx rogaretur, statuit ho-
rum votis obsequi, et divinam Servatoris nostri ge-
nerationem edicere, Evangelium suum ita exorsus est:
In principio erat Verbum. Ceterum idem S. Evan-
gelista in Evangelio suo tempora et annos, festa-
que presertim paschalitera annotat. Tres enim
prioris Evangelistæ non meminerunt festorum, quibus
sepè Dominus iuit Jerosolynam, nec ex eis depre-
hendi potest, quid post hoc aut illud festum sit gestum
à Domino; aut quattuor publicè docuerit; que
Joannes diligenter est persecutus. In ejusdem Eva-

(1) Vide Hermanni Goldhagen Introd. in S.
Scriptur. p. 4, num. 47; item p. 5, num. 52, arg. 1.

(2) Vide Tirini Chronicæ, cap. 49, de primo anno
prædications Christi.

(3) Vide Matth. 4, 12; Marc. 1, 14; Luc. 3, 20.

(4) Ad initium tom. 7 ante Commentarium in 4
Evangelistas.

(5) Notandum est, quod alia lingua sit hebraicæ, alia
chaldæica, et alia ex utriusque hæc mixta, quam syri-
cam, vel hierosolymitanam, appellant. Nam Judei ante
Babylonianam captivitatem usi sunt lingua paræ hebraicæ;
et tempore aulem captivitatis cooperant logui chal-
daice non quidem perfectæ, sed partim hebraicæ, par-
tim chaldæicæ. Hinc orta est tercia lingua mixta, quam
Judei post captivitatem Babyloniam usi sunt usque
ad Christum, et deinceps, quæ usqæ est Christus
ipse et apostoli tanquam vernacula. Ethac tertia lingua
vocatur syriaca, à regione, ubi ejus usus maximè viguit,
vel hebreæ in sensu latiore; prout quandoque etiam in
S. Scripturæ (vide Joan. 3, 2, Item 19, 15 et 17) ap-

scriptas de Evangelio S. Marci, utrum originaliter scriptas græce vel latine? Verisimilior videtur esse opinio, illud à D. Marco ab initio scriptum esse latine; prout Syri constanter asserunt. Unde in fine syriaci Evangelii secundum Marcum in hunc modum habetur: *Absolutum est Evangelium sacrosanctum nuntium Marci, quod locutus est et annuntiavit in urbe Româ romane. Sic etiam Guillelmus Postellus se à Syria accepisse affirmat. Præterea Marcum primò latine scriptissime Evangelium, asserunt, præter Albertum M., Baron., Selenum, etiam Petrus de Natibus (1), Jacobus de Voragine (2), de la Haye (3), et alii multi. Interim aegregius, S. Marcus brevi postea in Italiæ Evangelium suum græce, priusquam in Egyptum iret, verisse, ut plures affirment. Fert nimur antiqua traditio, quod S. Marcus Evangelium à se Romæ latine scriptum, postea, cum Aquileia moraretur, missus illuc à S. Petro ad erigendam sibi Ecclesiam in græcum idiomam transtulerit; et sic videntur aliquà ratione conciliari posse opiniones auctorum, quorum multi dicunt, a S. Marco Evangelium scriptum esse latine, alii verò græce. An verò ipsum originale latine Aquileia diuiti asservatum, Venetia denuò sit translatum, ibique etiam asservetur, in sequenti questione 10, max pluribus referemus.*

Ceterum de lingua, quā quatuor Evangelista sum Evangelium scripsere, plura præter alios erudit disserunt Calmetus (4) et agiographi Antwerpenses (5).

19. Queres X: *An autographum seu originaliter scriptum Evangelium S. Marci Venetiis etiam extet? Aut an autographa reliquiorum trium Evangelistarum alicubi etiamnum extant?* — Res: De reliquiis trium Evangelistarum (nempe S. Matthæi, Luce et Joannis) autographi Evangelii nobis nūl constat, quid alicubi etiamnum extent; de autographo autem Evangelio S. Marci, id est, ipsius hujus Evangelista manu exarato non pauci magni nominis auctores, inter quos est etiam Cornelius à Lap. (6), asserunt illud Venetii asservari, hecque (teste eodem Cornelio) est apud Venetos antiqua traditio. Porro modo memorati auctores fērunt, autographum hoc Evangelium Aquileiae à S. Marco reficiunt (7), indequ Venetias translatum essē. Cū enim Attila, rex Hunorum, Aquileiam per triennium obsecans cepit, vastavitque, tunc multi Aquileienses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici marii paludes, ibique Venetas admirabilis opere condiderunt sub anum Christi 452, teste Baronio. Atque hæc occasione lantandi auctores factum esse existimant, ut autographum Evangelium S. Marci

pellatur, vel hierosolymitana, aut syro-hierosolymitana a civitate Iudeorum præcipua.

(1) In Catalogo sanctorum, lib. 4, c. 88.

(2) Serm. de S. Marco.

(3) In Apparatu Evang. cap. 34.

(4) Praefat. in libros novi Testamenti. Textus original. N. T. Item praefat. in Evang. S. Matthæi et S. Marci.

(5) Tom. 4, septembr. ad diem 21.

(6) Ad finem prefationis Commentarii in Evang. Marci.

(7) Vide precedentem numerum 18.

Aquileia transfereret Venetias. Porro quidem, siue idem autographum, quod Venetii asservatur, conscriptum esse latine, alii verò græcè. Eruditissimus Montfauconius oculatus testis hujus pretiosi autographi duo de eo refert, silentio non prætercurda. Primò asserit, illud descriptum esse in papiro ægyptiaca, non verò in membranis, dein elementa in eo esse latine, censet tum ex proprio visu, tum ex historia hujus codicis scripti (4). Sed Maximilianus Missonus (5), qui pariter hoc Evangelium autographum S. Marci Venetis insperit et perpendit cum abbate Litha, Bibliotheca S. Marci custode, observat, hujus codicis paginas ex membranis compactas esse, volumen autem græcis litteris esse conscriptum. Deprehendit enim usus istius est græcum literarum A et E, inquit vocabulum *kata græcis litteris exaratum*. Verum Montfauconius hanc opinionem refutat, ostendens, litteras illas omnes latines esse, et quod Missonus *kata legit*, re tamen scribi *bata*; itemque quod illi A græcum suspectus est, latine esse A, cuius media linea evanescit. Observavit etiam Montfauconius sibi C. et R. Latinorum, quarum litterarum sanè alia est forma apud Græcos. Neque mirandum, quid duò hi testes oculati in legendi illo codice tantopere discrepant, cùm obvietum est in littera ita corrose et exesa sint, ut satis distinguunt et expediti legi nequeant, prout Cornelius à Lapide loco citato aliisque testantur. Ceterò ipse Montfaucon fatur, nullum se alium vetustissimum codicem unquam vidisse, nullas habentem cum distinctione, agglutinari autem adeo ejus folia humiditate et situ, ut ne separari quidem possint. Quadratum est manuscriptum hoc, cujus papyrus marcescentium foliorum, colore, exhibit. Denique bombycinum esse hunc codicem, nemo ultra ambit post sedulam illius inspectionem factam à D. Scipione Maffeo, teste carum rerum maximè idoneo. Ille eruditus causis commemoranda censi, ultimatum iudicium eruditō lectori relinquens. Plura de eodem codice referunt Calmetus (5) aliique citati auctores.

Atque hec de Evangelii generatim spectatis interim dicta sufficient. Alias autem difficultates, aut incredulorum contra IV sancta Evangelia in communī considerata objections solvit Cl. Hermann Goldhagen (4), vel nos ipsi in decursu hujus operis discutimus.

SECTIO II.

DE DIVINITATE CHRISTI, EX EVANGELIO DEMONSTRATA.

Cum Deistæ aliquæ christiana religionis hostes, negando et pernagendo Christi divinitatem, totum Christianism subnreare ac funditus extirpare alloborent, opera pretium erit, primarium hoc dogma nostræ religionis in solutione sequentium questionum præstabilire, inquit ad confutanda alia incredulorum

(1) Montfaucon, Diarium Italie, cap. 4, p. 55, etc.

(2) Epist. 16 Itineris sui Italici, edita an. 1705.

(3) Praefat. in Comment. Evang. S. Marci.

(4) Introduct. in S. Scriptur. p. 5, num. 6 et seqq.

diceria et blasphemias contra sancta quatuor Evangelia progrediamur.

20. Queres I: *An historia evangelica de vita gestis que Christi Domini sit moraliter certa, ut adeo eam nemo prudenter in dubium vocare possit?* — Res: affirmativè. Nam ita argumentor (1): Historia evangelica vite gestorumque Christi pares, inquit firmiores veritatis characteres habet, quam quævis alia profana historia, si consideremus quinam et quid scripserint de Christo, quando, et quo fine ac animo scripserint, et quo illis repugnant vel credente. Si ergo non possumus reprobare historias profanas pro inducitibus communiter habitas, v. g., annales Græcorum et Romanorum, multò minus prudenter dubitare possemus de veritate historie evangelica vite gestorumque Christi. Constat. Antec. prob., dictos characteres enumerando.

I. Scripserunt historiam Evang. vite gestorumque Christi testes, et alii quidem de visu, ut Mathæus et Joannes, ali autem de certo auditu, ut Marcus et Lucas; adeoque de rebus, quarum ipsimet fuerunt testes oculati et auriti. II. Scripserunt, quæ palam gesta, et omnibus nota erant, etc. III. Scripserunt statim post mortem Christi, cùm in recenti adhuc memoriā versetur vita illius: prouida si falsum dixissent, illò potissimum de falsitate convinci. Ex gr., si ea quæ S. Mattheus tribus vel quatuor annis post mortem Christi scriptis de Bethlemitico infanticidio Herodis, et secuta mente fuga Christi in Egyptum, ejusque redditu post Iherusalem, et commemoratione in Nazareth ex metu Archelachi, qui erat Herodis filius, etc.; si, inquam, S. Mattheus huc confundisset, numquid omnes Hierosolymitani, Bethlemitae, Nazareni 50 aut 60 annos nati, presertim pharisei et scribi, ei representasset quid mentiatur? IV. Scripserunt solo veritatis amore. Nulla enim hic potest esse suspicio de malitia, fallendi animo, aut commodi acquirendi spe, cùm manifeste prævidenter aliud se lucrum ex scriptione et predicatione sibi ab obstinati Judæis et gentibus habet relatuos, nisi supplicia et mortem. V. Scripserunt stylō simplici sive fuso, et tantum abfuit ut quidquid dissimilarent, ut vel ipsas Christi infirmitates humanas, tandem, agoniam, mortem exprimerent. Sic, ex gr., S. Luc. cap. 25, v. 52, 53, simpliciter ait: *Ducebant autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerent. Et postquam venerant in locum qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum; et latrones, unum à dextris et alterum à sinistris. Enon dissimilat Evangelista genitum et circumstantiam mortis Christi maximè probrossas, sed sincero et simplici stylō easdem narrat. Unde Eusebius Demonst. evang. lib. 3, recitissime inquit: Si enim hoc illis (nempe Apostolis et Evangelistis)... præpositum fuit, ut mendacis sum præceptorem ornarent, cur illi ea, quæ modo diximus, adscriperint? (Dixerit autem Eusebius, quæ Evangelista de Christi*

(1) Ideam argumentum etiam alii theologi ad veritatem historiae Evangel. de vita gestisque Christi demonstrandum adhibent, illudque Josephus Widman, tom. 1. Institut. Theol. cap. 1, art. 4, §31; summatis referit.

(2) Ideam argumentum etiam alii theologi ad veritatem historiae Evangel. de vita gestisque Christi demonstrandum adhibent, illudque Josephus Widman, tom. 1. Institut. Theol. cap. 1, art. 4, §31; summatis referit.

(3) Eusebius Cesarensis, qui evangelice Demonstrationis opus compositus, erat scriptor seculi IV, sub